

Čarls Simić

PESMA U PROZI¹

[...] čelični avion koji zaista može da leti, prvenstveno zbog toga što pilota nije briga da li leti ili ne.

Rasel Edson

Pesma u prozi postoji već skoro dva veka, a još niko nije uspeo da je pravilno objasni. Uobičajene definicije naprosto navode na to da je u pitanju poezija pisana u prozi i tu je kraj. Za mnoge čitaoce takav koncept nije samo apsurdan već i bogohulan, protivan svemu što vole u vezi s poezijom. Slobodan stih, naravno, i dalje ima svoje protivnike, ali niko ozbiljan ne bi tvrdio da sva prava poezija mora da se pridržava stihova s rimama ili redovnog metra. Potpuno je drugačije kad je reč o poeziji u prozi. Kad je moja knjiga sastavljena isključivo od pesama u prozi osvojila Pulicerovu nagradu 1990. godine, neki od naših konzervativnijih književnih kritičara pobunili su se i zahtevali da se objasni kako se nagrada namenjena poeziji može dodeliti nečemu što po definiciji nije poezija. Nisam se trudio da se branim od svojih kritičara, ali, da jesam, i da sam im ispričao pravu priču o tome kako su pesme u knjizi *Svet se ne završava* (*The World Doesn't End*) nastale, bili bi još ogorčeniji. Evo, dakle, konačno, priznajem: nikada u životu nisam seo da napišem pesmu u prozi. Drugim rečima, sve što se nalazi u toj knjizi došlo mi je slučajno.

Poznavao sam nekoliko savremenika koji su pisali pesme u prozi i sviđalo mi se šta su pisali, ali za mene se pisanje poezije uvek svodilo na formu i trud da reči stanu unutar stiha ili strofe. Moje beležnice su pune odlomaka iz stihova koji su beskrajno revidirani i često precrtavani. Takođe su sadržavale, u godinama pre objavljivanja te knjige, druge vrste tekstova koji su izgledali kao narativni fragmenti, zajedno s idejama za pesme sastavljene od pojedinačnih fraza i slika povezanih zajedno.

Imam naviku da povremeno prelistam stare sveske i vidim da li se neki od nacрта koje sam ostavio mogu spasti. Međutim, nikad nisam obraćao pažnju na pomenuti materijal, sve do leta 1988. godine, kad sam nasledio računar od sina i odlučio da naučim kako da ga koristim, kao i da sačuvam svoje pesme na diskovima. Jednog dana, nemajući ništa drugo da radim, i pošto su mi iznenada zazvučali lepo, pročitao sam i kopirao nekoliko ovih kratkih odlomaka proze. Do trenutka kada sam pregledao desetak svezaka, imao sam oko stotinu komada, od kojih većina nije bila duža od nekoliko kratkih pasusa. Ipak, počeo sam da mislim da bih od njih mogao sklopiti knjigu. Nakon što sam se petljao s njima nekoliko meseci i sveo rukopis na šezdeset osam komada, pokazao sam ga svojoj urednici koja mi je, na sopstveno iznenađenje, ponudila da ga objavi. Neočekivano, tek tada se pokrenulo pitanje kako nazvati te kratke tekstove. „Nemoj da im daješ

¹ Ovaj esej nastao je na osnovu izlaganja koje je Čarls Simić održao 1. juna 2010. na Pesničkom festivalu u Roterdamu. (*Prim. prev.*)

nikakvo ime”, rekao sam urednici. „Moraš da im daš *neko* ime”, objasnila mi je, „kako bi knjižara znala pod kojom kategorijom da smesti knjigu.” Nakon što sam razmislio, i uz malo nelagodnosti s moje strane, odlučili smo da ih nazovemo pesmama u prozi.

Kada sam se ponovo sreo s ovim odlomcima, počeo sam da se sećam okolnosti u kojima su nastali. Nekoliko reči, fraza ili slika bi me pokrenuli i brzo bih zabeležio šta mi je palo na pamet. Kao što je Frank O’Hara rekao: „Uzdaj se u hrabrost. Ako te neko juri ulicom s nožem, samo trči.” Na primer, jedan od najstarijih tekstova potiče iz 1958. godine kad sam živio u seoskoj kući u Grinič Vilidžu i, jedne noći, čuo kako neko napolju dovikuje ispred mojih vrata: „Naša guska je pečena.” Još jedna od ovih „pesama” bila je reakcija na molbu izdavača da napišem kratko sećanje na detinjstvo. Razmišljajući o tom periodu života i brinući se o sposobnosti da se tačno setim važnih događaja i razumem njihovo značenje, shvatio sam koliko bi za mene i čitaoca bilo zadovoljavajuće da sve izmislim. Evo šta sam napisao:

Ukrali su me Cigani. Moji me roditelji odmah ukradoše od njih. Onda su me Cigani opet ukrali. Tako je to išlo neko vreme. U jednom trenutku bio sam u ciganskim kolima na mrkoj sisi moje nove majke, u sledećem sam sedeo za velikim trpezarijskim stolom i doručkovao srebrnom kašičicom.

Bio je prvi prolećni dan. Jedan od mojih očeva pevao je u kadi; drugi je živog vrapca farbao bojom tropске ptice.²

Za pesnike je najteže da se oslobode svog uobičajenog načina gledanja na svet i pronađu načine da iznenade sami sebe. Upravo to mi se svidelo kod ovih tekstova. Delovalo je da su pisani bez napora i, kao što je Džejms Tejt jednom rekao, dolazili su u „varljivo jednostavnom pakovanju pasusa”. Nisu bili unapred smišljeni, a ipak su mogli da stoje sami za sebe i čak su imali svoju ludu unutrašnju logiku.

Naravno, zabavljao sam se. Svi pesnici izvode magične trikove. U pesmama u prozi, izvlačenje zečeva iz šešira je jedan od osnovnih impulsa. To se mora uraditi spontano i nehajno, skrivajući umetnost i dajući utisak da se piše bez napora i gotovo bez razmišljanja – ono što je Kastiljone u svom *Dvoraninu* iz šesnaestog veka nazvao *sprezzatura*. Kao takva, pesma u prozi može se smatrati lekom protiv otrova afektiranja.

Kad sam razmislio o ovim svojim tekstovima, shvatio sam da nisu bez prethodnika. Dobro sam poznavao obimnu međunarodnu antologiju *Pesma u prozi* (*The Prose Poem*) koju je uredio i objavio moj pokojni prijatelj Majkl Benedikt 1976. godine. Počevši od Alojzija Bertrana, čitalac ove knjige susreo se sa šezdeset devet drugih praktičara te veštine sa svih strana sveta. Osim poznatih imena poput Bodlera, Lotreamona, Remboa, Džejkoba, Mišoa, Ponža, bilo je i manje poznatih, kao što su Kunert, Kortasar i Bjorling, i potpuno nepoznatih, među kojima su Harms, Areola, Hagivara i mnogi drugi. U uvodu u antologiju, Benedikt se nije trudio da objasni te razlike, niti da pokuša sa širim definisanjem, predvidivo navodeći da je poezija u prozi žanr poezije pisane prozom, karakterisan intenzivnom upotrebom skoro svih poetskih sredstava osim preloma teksta u novi stih.

² Simić, Č. (1990). *Svet se ne završava: pesme u prozi*. (Lj. Đurđić, prev.). Beograd: Narodna knjiga, 13. (Prim. prev.)

Da sam bio na njegovom mestu, ja bih stavio naglasak na subverzivni karakter poezije u prozi. Za mene je to vrsta pisanja koja je odlučna da dokaže da postoji poezija izvan stiha i njegovih pravila. Najčešće ima neformalnu, veselu atmosferu, poput brzih, nedovršenih karikatura zaboravljenih na kafanskim salvetama. Poezija u prozi zavisi od sudara dva impulsa, onog za poeziju i onog za prozu, i može imati ili mirnu meditativnu atmosferu ili se može osećati kao tačka u cirkusu. Ona je upućena na poeziju prošlosti, ali prkosi stihovima koji su previše voljni i daju sebi previše na značaju. Ismeva poeziju ukazujući na besmislenost njene ozbiljnosti. Ovde u SAD, gde pesnici s poštovanjem govore o autentičnom iskustvu i pišu pesme o očevima koji su ih vodili na pecanje kad su bili mali, govoreći čitaocu čak i ime reke na koju su išli i vrstu automobila kojim su se tog dana vozili da bi to zvučalo ubedljivije, čovek čezne za pesmama u kojima mašta slobodno teče i gde se tragedija i komedija mogu mešati kao da pripadaju istom špilju karata.

U antologiji *Uvod u poeziju u prozi (An Introduction to the Prose Poem)* objavljenoj u Sjedinjenim Državama 2009. godine, urednici Brajan Klements i Džejmi Danam pokušavaju da klasifikuju različite vrste pesama u prozi. Neki od dvadeset četiri tipa o kojima diskutuju i za koje daju primere, ubedljiviji su od drugih. Sigurno je da se često primećuje upotreba anegdote, basne, autobiografije, produžene metafore, parabole, opisa neživih predmeta, dnevnih zapisa, lista i dijaloga, ali, kao što je primetio Mišel Delvil, često pesma može da prizove jedan žanr na početku samo da bi odbacila masku i postala potpuno drugačija na kraja. Takođe, pita se da li može biti jednako mnogo vrsta pesama u prozi koliko i ljudi koji ih pišu. Slažem se. Kako opisati žanr koji ističe potpunu verbalnu slobodu i kod kog svaku moguću generalizaciju može da pobije pesma koja nema nijedno od svojstava koje ste upravo naveli? Kao što je Rasel Edson napisao: „Ako se napisana pesma u prozi smatra književnim delom, to je sasvim sporedno u odnosu na napisano.” Ono što nas čini toliko naklonjenim njoj, kaže on drugde, jeste njena nespretnost, nedostatak očekivanja ili ambicije.

Plava sveska br. 10

Bio jedan riđi čovek koji nije imao oči i uši. Nije imao ni kosu, tako da su ga uslovno zvali riđim. On nije mogao ni da govori jer nije imao usta. Nos takođe nije imao. Štaviše, nije imao ni ruke ni noge. Nije imao ni stomak, nije imao ni leđa, nije imao ni kičmu, nije imao nijedan unutrašnji organ. Nije imao ništa! Tako da nije jasno o kome je reč. Bolje onda da o njemu više ne govorimo.³

Stari ruski avangardni pripovedač i dramaturg Danil Harms, verovatno nije smatrao ovaj svoj komad za pesmu. Naravno, jedan od glavnih impulsa za pisanje ovakvog dela jeste želja da se izbegnu sve definicije. David Lejman, urednik knjige *Velike američke pesme u prozi (Great American Prose Poems)* iz 2003, tvrdi čak da neka od dela koja uključuje u antologiju mogu biti i poezija i kratka proza. Ipak, ostaje pitanje šta čini taj tekst poezijom. Ili, još preciznije, šta me je navelo da poverujem da bi fragmenti koje sam pronašao u svojim sveskama zaista mogli biti pesme?

³ Harms, D. (2016). *Sto slučajeva*. (D. Mihailović, prev.). Beograd: Laguna, 15. (Prim. prev.)

Odgovor leži u protivrečnosti na koju sam već ukazao. Poezija u prozi je produkt dva nespojiva impulsa – jednog, koji želi da ispriča priču, i drugog, podjednako moćnog, koji želi da zamrzne sliku ili komadić jezika radi našeg detaljnijeg ispitivanja. U prozi, rečenice slede jedna drugu dokle god imaju nešto da saopšte. S druge strane, poezija se vrti u mestu. Čim stignemo do kraja pesme, želimo da se vratimo na početak i ponovo je pročitamo, sumnjajući da se u njoj nalazi nešto više od onoga što se vidi na prvi pogled. Pesme u prozi traže našu sposobnost da uspostavimo izmaštane veze između razdvojenih fragmenata jezika, što zna svako ko je ikada pročitao jednu od ovih neshvaćenih, uvek originalnih i često nezaboravnih tvorevina. One izgledaju kao proza i ponašaju se kao pesme jer se, uprkos svemu, u našoj mašti promeću u zamke za muve.

(S engleskog preveo Dragan Babić)